

Raportti

24.2.2015

Väkivaltainen ekstremismi Suomessa – tilannekatsaus 1/2015

Tiivistelmä

Väkivaltaista ääriajattelua ja siihen viittaavia merkkejä havaitaan suomalaisissa lukioissa ja ammattikouluissa. Varsinaisia väkivaltatapauksia on vähän, mutta aatemaailmaan perustuvat väkivallanteot oppilaitoksissa eivät ole pelkkä marginaali-ilmiö.

Vahvimmat merkit väkivaltaisesta ääriajattelusta näkyvät opiskelijoiden asenteissa, erityisesti poliittiseen tai uskonnolliseen aatemaailmaan perustuvana vihana tai suvaitsemattomuutena. Myös väkivallan ihannoitua ja pelkoa aiheuttavia asenteita esiintyy jonkin verran. Aatemaailmisiin liittyvät konfliktit näkyvät useimmin sanallisina ristiriitoina opiskelijoiden välillä. Konfliktihakuisten jengien muodostuminen oppilaitoksissa saattaa lisätä aatemaailmaan perustuvien väkivallantekojen riskiä.

Väkivaltaisen ääriajattelun merkit näkyvät hyvin eri tavoin ammattikouluissa ja lukioissa. Ammattikouluissa havaitaan lukioita enemmän merkkejä väkivaltaisesta ääriajattelusta ja aatemaailmaan perustuvasta väkivallasta. Lukioissa viitteet ilmenevät useimmiten kirjallisissa töissä, kuten ainekirjoituksissa, ja ammattikouluissa opiskelijoiden välisissä keskusteluissa.

Väkivaltaisen ääriajattelun tunnistaminen oppilaitosympäristössä on vaikeaa. Oppilaan huolta herättävä käytös ei välttämättä yhdisty väkivaltaiseen ääriajatteluun eikä aatemaailmaan liittyvien väkivallantekojen tunnisteta liittyvän selkeästi johonkin väkivaltaisen ääriajatteluun muotoon. Väkivaltaisesta ääriajattelusta ei koeta olevan haittaa useimmissa oppilaitoksissa ja niissä, joissa haittaa koetaan, se arvioidaan vähäiseksi. "Koulusurmakulttiin" ja äärioikeistolaisuuteen liittyvät havainnot kuitenkin nostavat sitä, miten haitalliseksi ilmiö kouluissa koetaan.

Oppilaitosten opettajat ja rehtorit kaipaavat lisää tietoa väkivaltaisista ääriliikkeistä, niissä mukana olevien oppilaiden tunnistamisesta sekä lisää tiedonvaihtoa viranomaisten välillä radikalisoitumisvaarassa olevista tai jo radikalisoituneista opiskelijoista.

1 Johdanto

Tämä on viides väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus Suomesta. Tilannekatsauksista vastaa sisäministeriön asettama poikkihallinnollinen väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyn kansallinen yhteistyöverkosto. Tilannekatsausten julkaiseminen on osa kansallisen toimenpideohjelman väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi¹ toimeenpanoa. Tilannekatsausten tavoitteena on antaa ajantasainen käsitys Suomessa toimivista väkivaltaisista ääriliikkeistä ja muista sellaisista aatteellisista liikkeistä, joihin kansainvälisen kokemuksen, toiminnan luonteen tai viranomaisten havaintojen perusteella liittyy väkivallan käytön riski. Tilannekatsausten tarkoitus on helpottaa väkivaltaisen ekstremismin tunnistamista ja ennalta ehkäisyä arjen turvallisuustyössä, jota tekevät niin viranomaiset, järjestöt kuin yksilötkin.

Tilannekatsauksia on julkaistu puolivuositain vuoden 2013 alusta. Tämä tilannekatsaus on teematilannekatsaus, jossa tarkastellaan väkivaltaisten ääriliikkeiden ja väkivaltaisen ääriajattelun ilmenemistä suomalaisissa oppilaitoksissa. Aiemmat tilannekatsaukset ovat luettavissa sisäministeriön verkkosivuilla².

1.1 Kyselytutkimus

Tätä tilannekatsausta varten toteutettiin verkkokysely, jolla hankittiin tietoa oppilaitoksissa ilmenevästä ääriajattelusta. Tästä ei Suomessa tai kansainvälisesti juurikaan ole aiempaa tietoa. Oppilaitokset ovat ilmiön tunnistamisen ja ennaltaehkäisyn kannalta keskeisiä paikkoja. Väkivaltaista ääriajattelua esiintyy useimmin nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa. Näihin ikäryhmiin kuuluvista suurin osa opiskelee ja viettää siten suuren osan ajastaan jossakin oppilaitoksessa. On siis todennäköistä, että yhteiskunnassa esiintyvää väkivaltaista ääriajattelua voi havaita juuri oppilaitoksissa. Ilmiöiden ennaltaehkäisy on tehokkaampaa silloin, kun sitä tehdään niissä ympäristöissä, joissa radikalisoitunut tai radikalisoitumisvaarassa oleva elää ja toimii.

¹ "Tavoitteena eheä yhteiskunta", saatavilla sähköisesti osoitteessa

http://www.intermin.fi/download/34402_282012.pdf

² <http://www.intermin.fi/sisainturvallisuus/ohjelmat/prime102.aspx>

Kysely kohdistettiin Suomen 16 suurimman kaupungin³ toisen asteen oppilaitoksiin eli ammatti-kouluihin ja lukioihin. Järjestäytynyt ääri-liikehdintä on pääasiallisesti suurempiin kaupunkeihin sijoittuva ilmiö. Yksinäisiä toimijoita ja etenkin koulusurmaajia on kansainvälisen kokemuksen mukaan myös pienemmissä kaupungeissa.

Toisen asteen oppilaitokset valittiin kyselyn kohteeksi niissä opiskelevan ikäryhmän vuoksi. Tutkimusten mukaan nuorten tekemä väkivalta kasvaa merkittävästi 15–19 -vuotiaiden ikäryhmässä, jolloin myös ääriajatteluun perustuva väkivaltaa on todennäköisemmin havaittavissa tuossa ikäryhmässä kuin esimerkiksi yläkouluikäisten parissa. On myös oletettavaa, että vasta yli 15-vuotiaat nuoret ovat omaksuneet jonkin väkivaltaisen ääriajattelun muodon. Toisen asteen koulutukseen hakeutuu edelleen suurin osa Suomessa asuvista nuorista, mutta vain osa jatkaa opintojaan tämän jälkeen. Toisen asteen opiskelijat edustavat siten kattavasti kyseistä ikäluokkaa, vaikka rajauksen myötä kyselytutkimuksen ulkopuolelle jäivät koulutuksen ulkopuolella olevat 15–19-vuotiaat nuoret.

Jokaisesta kaupungista pyydettiin vastauksia kahdesta ammattioppilaitoksesta ja kahdesta lukiosta. Vastaajiksi pyydettiin oppilaitoksen rehtoria ja kahden aineenopettajaa. Tarkoituksena oli saada tietoa rehtoreilta oppilaitoksen yleisilanteesta ja aineenopettajilta yksityiskohtaisempaa tietoa ilmi tulleista tapauksista. Kaupungit, joihin kysely kohdistettiin, päättivät itse, mistä oppilaitoksista vastauksia pyydettiin, ja oppilaitokset päättivät, ketkä vastasivat kyselyyn.⁴ Vastauksia ei yhdistetä tiettyihin oppilaitoksiin.

Kyselyssä käytettiin suljettuja, numeroarvioihin

perustuvia kysymyksiä koskien väkivaltaisen ääriajattelun ja siihen liittyvien merkkien yleisyyttä sekä avoimia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä pyrittiin saamaan yksityiskohtaisempaa tietoa opettajien havainnoista sekä heidän tulkintojaan niistä. Vastaajia pyydettiin ottamaan huomioon

Kyselytutkimukseen vastanneet:

- 96 vastaajaa: 38 rehtoria, 58 aineenopettajaa, vastausprosentti yli 50
- kaikista 16 kaupungista vastauksia saatiin vähintään yhdestä lukiosta ja yhdestä ammattioppilaitoksesta
- Vastaajista 35 ammattikoulusta ja 58 lukiosta
- Koulujen koot:

alle 300 opiskelijaa	19 %
300–599 opiskelijaa	30 %
600–899 opiskelijaa	19 %
900–1199 opiskelijaa	2 %
1200–1499 opiskelijaa	2 %
1500 opiskelijaa tai yli	28 %

³ Kaupungit suuruusjärjestyksessä: Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Kouvola, Pori, Joensuu, Lappeenranta, Hämeenlinna, Vaasa ja Rovaniemi (tilanne 31.12.2013, lähde: Kuntaliitto)

⁴ Valitun menetelmän mukainen vastaajien enimmäismäärä oli 192 henkilöä. Useassa kaupungissa kuitenkin erityisesti ammattikoulut ovat yksi hallinnollinen yksikkö, mikä laskee todellista kokonaisvastaajamäärää. Näin ollen kyselyn vastausaste oli suhteellisen korkea, yli 50 %.

tapahtumat edeltävän vuoden ajalta. Otannan koon vuoksi kyselyn tuloksia ei voida laajasti yleistää, mutta tilannekatsauksessa on esitetty arvioita ja johtopäätöksiä siitä, mitä tulokset voivat kertoa ilmiöstä.⁵

2 Väkivaltainen ääriajattelu näkyy suomalaisissa kouluissa - tapaukset kuitenkin yksittäisiä

Väkivaltaista ääriajattelua ilmenee suomalaisissa kouluissa suhteellisen vähän: vastaajista 40 % ilmoitti, ettei ollut havainnut opiskelijoissaan minkäänlaisia asenteita, ristiriitoja, väkivaltaa tai muutoksia, jotka he liittävät väkivaltaiseen ääriajatteluun. Loput 60 % vastaajista, jotka olivat näitä havainneet, ilmoittivat pääasiassa tapausten olevan yksittäisiä ja yksittäisiin opiskelijoihin liittyviä.⁶ Taustatekijöillä, kuten kaupungin tai koulun koolla, vastaajan virka-asemalla, sukupuolella tai työkokemuksen määrällä ei vaikuta olevan merkitystä sille, miten paljon tai millaisia havaintoja väkivaltaisesta ääriajattelusta on.

"Yksittäisten opiskelijoiden vihanpurkauksia tyyliin 'tapan jonkun'"

"'Homot kuuluukin tappaa', 'Paavi ansaitsee kuoleman, on pilkannut islamia'. Pilakuviin ja Muhammediin liittyviä kommentteja. Holokaustin kieltäminen."

Vahvimmat merkit väkivaltaisesta ääriajattelusta näkyvät opiskelijoiden asenteissa. Kyselyssä selvitettiin opiskelijoiden asenteita kahdesta eri näkökulmasta: aatemaailmaan perustuvaa vihaa tai suvaitsemattomuutta ilmentäviä asenteita sekä väkivallan ihannointia tai pelkoa aiheuttavia asenteita. Tulosten perusteella kouluissa ilmenee kohtuullisen paljon aatemaailmaan perustuvaa vihaa ja suvaitsemattomuutta. Vastaajista

43 % ilmoitti havainneensa vähintään yhden tapauksen, jossa opiskelija ilmaisi aatemaailmaan perustuvaa vihaa tai suvaitsemattomuutta muita kohtaan. Avointen kysymysten tarkennuksista käy ilmi, että kaikki havainnot eivät kuitenkaan liity väkivaltaiseen ääriajatteluun vaan esimerkiksi yksittäisten asioiden, kuten maahanmuuton, seksuaalivähemmistöjen tai eri uskontojen vastustami-

⁵ Viitattaessa "opettajiin" tarkoitetaan kaikkia vastaajia, mukaan lukien rehtorit.

⁶ "Yksittäiset tapaukset": 1-5 tapausta, "yksittäiset opiskelijat": 1-5 opiskelijaa.

seen. Väkivallan ihannointia tai pelkoa aiheuttavia asenteita havaittiin puolet vähemmän (21 %). Ero vihaa tai suvaitsemattomuutta ilmentävien asenteiden määrään on suuri, mutta ei yllättävä. Nuorten erilaisten maailmankatsomusten kohtaaminen ja oman maailmankuvan rakentaminen voi herkästi aiheuttaa avointa vastakkainasettelua, mutta he eivät yhtä herkästi ryhdy aatteelliseen väkivaltaan tai väkivallan avoimeen ihannoimiseen. Suvaitsemattomuutta, vihaa tai väkivallan ihannointia osoittavat asenteet tulivat ilmi opiskelijoiden välillä tapahtuneissa keskusteluissa, opiskelijan ja opettajan välisissä keskusteluissa sekä kirjallisissa töissä, kuten ainekirjoituksissa.

”Kyseessä oli ihmisviha ja väkivallan ihannointi, tuli esille koulutehtävissä ja ulkoisessa habituksessa. Ei uhannut ketään, kävi koulua säännöllisesti, menestyi koulussa, oli kavereita, jotka ilmaisivat huolensa hänen asenteistaan.”

Ääriajattelu johtaa joskus myös väkivaltaan kouluissa, mutta sanalliset ristiriidat ovat yleisempiä. Aatemaailmaan perustuvaa väkivaltaa – henkistä tai fyysistä – opiskelijoiden välillä oli havainnut 19 % vastaajista. Lähes kaikki havainnot koskivat yksittäisiä tapauksia. Fyysisen väkivallan muotoja kuvasi 8 % kaikista vastaajista. Sen yleisimpiä muotoja ovat töniminen tai lyöminen ja potkiminen tai kuristaminen. Henkinen väkivalta opiskelijoiden välillä, kuten nimittely, nettikiusaaminen, uhkailu ja perättömien väitteiden levittäminen, on yleisempää kuin fyysinen väkivalta. Vaikka tapausten lukumäärät ovat pieniä, kyseessä ei tämän perusteella kuitenkaan ole vain marginaalinen ilmiö. Kyselyssä selvitettiin lisäksi sellaisia aatemaailmaan perustuvia sanallisia ristiriitoja opiskelijoiden välillä, joihin ei sisältynyt henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Näitä havaitsi 25 % vastaajista. Muutama vastaaja kertoi opettajiin kohdistuvasta väkivallasta ja sanallisista ristiriidoista opettajan ja opiskelijan välillä.

Opettajat havaitsevat mahdollisia radikalisoitumisen merkkejä. Reilu neljäsosa vastaajista ilmoitti havainneensa opiskelijoissa huolta herättäviä muutoksia, jotka saattavat olla merkkejä radikalisoitumisesta. Pääsääntöisesti havainnot liittyivät yksittäisiin opiskelijoihin. Muutokset voivat olla monenlaisia. Suurin osa vastauksista koski opiskelijan vaatetuksessa ja tyyliin havaittua muutosta, mutta jonkin verran havaittiin myös muutoksia käyttäytymisessä ja asenteissa. Joissakin vastauksissa

”Opiskelija vaihtoi pukeutumistyyliäskinhead-tyyliin ja kirjoitti aikaisempaa kärkevämpiä esseitä.”

kyettiin erittelemään selkeitä ääriilikkeisiin viittaavia merkkejä, kuten hihamerkkejä, symboleja ja eleitä.

Jengiytyminen voi lisätä aatemaailmaan perustuvaa väkivaltaa kouluissa. Konfliktihakuinen jengiytyminen ei ole oppilaitoksissa kovin yleistä. Tällaisen jengin havaitsi viidesosa vastaajista ja pääosin heidän arvionsa jengiytymisestä oli, että se on kohtalaisen vähäistä.⁷ Jengiin liittyminen saattaa ilmetä opiskelijassa näkyvinä muutoksina niin ulkoisessa olemuksessa kuin käyttäytymisessä. Vaikka opiskelija ajautuisi jengiin vapaa-ajallaan, näkyy tämä mahdollisena huolestuttavana muutoksena opiskelijassa usein myös kouluympäristössä. Jengiytyminen on vastausten perusteella yhteydessä siihen, miten paljon vastaajat havaitsivat aatemaailmaan perustuvaa väkivaltaa opiskelijoiden keskuudessa. Väkivaltaa havaitaan enemmän niissä kouluissa, joissa havaitaan myös jengiytymistä. Ennaltaehkäisyyn näkökulmasta tämä tarkoittaa, että vaikuttamalla jengeihin ja niiden syntymiseen voidaan mahdollisesti vähentää aatemaailmaan perustuvaa väkivaltaa.

Keskeistä:

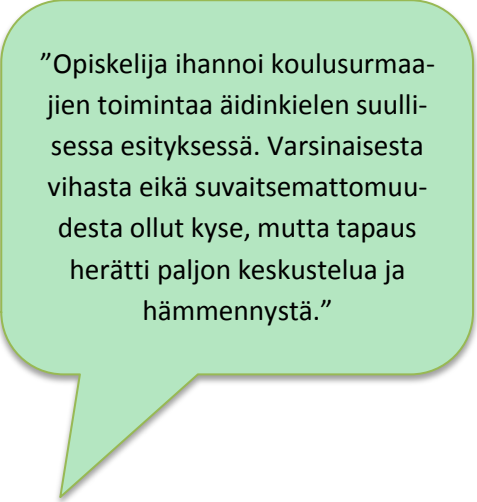
- väkivaltaista ääriajattelua ilmenee suomalaisissa toisen asteen oppilaitoksissa suhteellisen vähän
 - yksittäisiä tapauksia ja opiskelijoita
 - mahdollinen ääriajattelu ilmenee vahvimmin opiskelijoiden asenteissa
- aatemaailmaan perustuvat sanalliset ristiriidat kohtuullisen yleisiä - fyysinen väkivalta harvinaista, mutta ei marginaalista
 - 8 % opettajista on havainnut opiskelijoiden välistä fyysistä väkivaltaa, joka liittyy aatemaailmaan
- opettajat havaitsevat huolta herättäviä muutoksia, jotka saattavat viitata radikalisoitumiseen
- aatteellisten jengien syntyminen lisää riskiä väkivallasta kouluissa

⁷ Kyselyssä määriteltiin "jengiytyminen" seuraavasti: "jengiytymisellä tarkoitetaan sellaisen sosiaalisen ryhmän muodostumista, joka sulkee muita ulos tai hakee konfliktia muiden kanssa. Aatteen ei tarvitse olla selkeä poliittinen tai uskonnollinen aate." Jengiytymistä havainneista vastaajista (n=19) 58 % arvioi jengit 3–5 opiskelijan kokoiseksi ja 32 % 5–10 opiskelijan kokoiseksi. Yksi vastaajista arvioi jengin 10–20 opiskelijan kokoiseksi ja yksi vastaajista jätti arvioimatta havaitsemansa jengin koon.

2.1 Lukiot ja ammattioppilaitokset ovat erilaisia

Väkivaltainen ääriajattelu näkyy konkreettisemmin ja toiminnallisemmin ammattikouluissa kuin lukioissa. Suhteessa vastaajamääriin ammattikouluissa ilmoitettiin enemmän ääriajatteluun ja väkivaltaan liittyviä havaintoja kuin lukioissa. Tämä käy ilmi kaikista havaintojen yleisyyttä kartoittavista kysymyksistä.

Eniten erot oppilaitosmuotojen välillä korostuvat asenteiden ilmaisutavoissa ja väkivallan muodoissa. Lukioissa asenteita ilmaistaan ensisijaisesti kirjallisissa töissä (67 %:ssa havainnoista, ammattikouluissa 10 %). Ammattikouluissa yleisin ilmaisutapa on opiskelijoiden väliset keskustelut (75 %:ssa havainnoista, lukioissa 48 %). Tämä ero selittyy ainakin osittain sillä, että lukioissa tehdään enemmän kirjallisia töitä. Ammattikouluissa opiskelijan ja opettajan välinen keskustelu (45 %) oli toiseksi yleisin väkivaltaiseen ääriajatteluun liittyvän asenteen ilmaisutapa ja hieman yleisempi kuin lukiossa (38 %).

”Opiskelija ihanoi koulusurmaajien toimintaa äidinkielen suullisessa esityksessä. Varsinaisesta vihasta eikä suvaitsemattomuudesta ollut kyse, mutta tapaus herätti paljon keskustelua ja hämmennystä.”

Ammattikouluissa ollaan fyysisempiä ja asenteet ilmenevät vahvemmin opiskelijoiden välisissä konflikteissa. Ammattikouluissa havaittiin väkivaltaa ihannoivia tai pelkoa aiheuttavia asenteita lähes kaksi kertaa useammin kuin lukioissa. Ammattikouluopettajat havaitsivat myös fyysistä väkivaltaa enemmän kuin lukio-opettajat. Erot korostuvat myös avoimissa vastauksissa: lukio-opettajat mainitsivat internetissä ja sosiaalisessa mediassa tehdyt julkaisut, opiskelijan muistiinpanot ja koulun yhteisissä tilaisuuksissa tapahtuneet asenteiden ilmaisut. Ammattikoulun opettajat mainitsivat suoran uhkailun, opiskelijan aggressiivisuuden ja opiskelijoiden välisen tappelun.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että pyrkiessään tunnistamaan väkivaltaista ääriajattelua ammattikouluopettajien ja lukio-opettajien on kiinnitettävä huomiota eri signaaleihin.

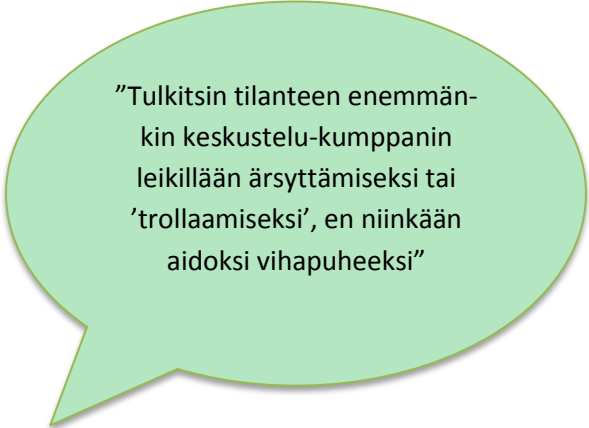
Keskeistä:

- ammattikouluissa tehdään enemmän väkivaltaiseen ääriajatteluun liittyviä havaintoja kuin lukioissa
 - väkivaltaa ihannoivia tai pelkoa aiheuttavia asenteita sekä fyysistä väkivaltaa ilmenee enemmän kuin lukioissa
- ääriajattelu ilmenee eri tavoin eri oppilaitosmuodoissa
 - ääriajatteluun viittaavia asenteita ilmaistaan lukioissa kirjallisissa töissä, ammattikouluissa oppilaiden välisissä keskusteluissa

2.2 ”Mikä nyt sitten on väkivaltaista ääriajattelua...”

Opiskelijan huolta herättävän käytöksen ja väkivaltaisen ääriajattelun yhteys on opettajille epäselvä.

Eri äärisuuntausten erityispiirteet vaikuttivat olevan opettajille vaihtelevasti tuttuja. Jotkut vastaajista osasivat eritellä selkeitä merkkejä, jotka he tulkitisivat viittaavan tiettyyn ääriajattelun muotoon. Osa heistä oli huolestunut havainnoistaan ja piti huoltaan perusteltuna. Toiset taas olivat epävarmoja siitä, olisiko heidän havainnoissaan kuitenkin kyse nuoren normaalista ailahtelusta ja rajojen kokeilemisestä.

”Tulkitsin tilanteen enemmänkin keskustelu-kumppanin leikillään ärsyttämiseksi tai ’trollaamiseksi’, en niinkään aidoksi vihapuheeksi”

Monilla vastaajilla oli vaikeuksia arvioida opiskelijan käyttäytymisen ja väkivaltaisen ääriajattelun mahdollista yhteyttä. Reilu neljäsosa vastaajista jätti vastaamatta kysymykseen, jossa pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon hänen havaintonsa liittyvät johonkin Suomessa esiintyvään ääriliikehdinnän muotoon⁸. Lisäksi monet vastaajat totesivat avoimiin kysymyksiin, että he eivät oikein osanneet luokitella havaintojaan ääriajatteluksi tai oikean äärisuuntauksen alle. Osa vastaajista oli selkeästi hyvin huolestunut havainnoistaan, mutta ei ollut varma, mihin havainto liittyy. Toisilla huolet liit-

⁸ Vastausvaihtoehtoina "väkivaltainen äärioikeistolaisuus", "väkivaltainen äärivasemmistolaisuus", "väkivaltainen radikaali-islam", "koulusurmakultti tai ihmisviha-ajattelu", "muu uskonnollinen ääriajattelu" ja "muu poliittinen ääriajattelu"

tyivät esimerkiksi maahanmuuttokriittisyyteen tai tummiin vaatteisiin pukeutumiseen, vaikka nämä eivät välttämättä liity ääriajatteluun.

”Toisaalta on vaikea erottaa, kenestä pitäisi oikeasti olla todella huolissaan - ja niin, ettei ammuta yli jonkun kohdalla.”

Väkivaltaisen ääriajattelun oletetaan olevan selvärajaisempaa ja helpommin tunnistettavaa kuin mitä se käytännössä on.

Monet vastaajat totesivat avoimissa kysymyksissä havaintonsa liittyvän ääriajattelun sijaan opiskelijan mielenterveysongelmiin, nuoreen ikään tai provosointitarkoitukseen. Näillä selitetään sitä, miksi havainnossa nimenomaan ei olisi kyseessä väkivaltainen ääriajattelu, eikä näitä ominaisuuksia nähdä väkivaltaisen ääriajattelun osatekijöinä. Johtopäätöstä tukee se, että kyselyn vastauksista nousee esille opettajien epävarmuus

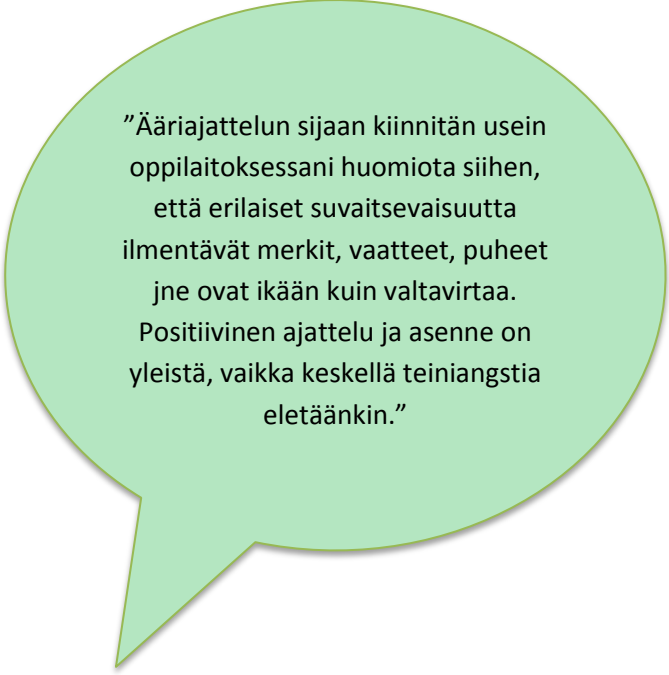
siitä, onko oma huoli perusteltu. Eräs vastaaja kuvaa vastauksissaan kahta opiskelijaa seuraavasti: ”Toisella yli-ihmiskasennetta ja toinen ilmaisee asenteitaan väkivaltaisesti kirjoitelmissaan” ja lopuksi toteaa tapauksista: ”Meillä ei ole näkyvillä minkäänlaista ääri-ajattelua. Nämä kaksi tapausta, jotka olen kuvannut, ovat Asperger-oireyhtymädiagnoosin saaneita opiskelijoita.” Toinen vastaajista kuvaa havaitsemaansa tapausta seuraavasti: ”Aiemmin esittelemäni tapaus oli sellainen, jossa Jokelan koulusurmaajan nimi oli kirjoitettu opiskelijan vihkoon. Korostan, että kyseessä oli psykologista hoitoa tarvinnut ja sitä nyt saava opiskelija.”

Mielenterveysongelmien osalta vastauksissa nousee esiin myös se, että joissakin tapauksissa huomiota ehkä kiinnitetään vain sellaisiin ongelmiin, jotka ilmenevät jo aikaisessa vaiheessa väkivaltaisena tai pelottavana käytöksenä: "... useimmat mielenterveyden problematiikasta kärsivät eivät herätä vastaavanlaista huolta mitenkään, olipa kyse skitsofreniasta, masennuksesta tai ahdistuneisuushäiriöistä. Huoli herää joistakin aggressiivis-sävytteisistä psykopatiaan viittaavista käytösongelmaisista ...". Esimerkiksi erilaisten joukkosurmien suunnittelijoiden ja tekijöiden piirissä on ollut verrattain yleistä nimenomaan ahdistukseen ja masennukseen liittyvät ongelmat, jotka eivät ennen tekoa ilmene väkivaltaisena tai uhkaavana käytöksenä.

Ulkomailla ja Suomessa ilmitulleista tapauksista, kuten esimerkiksi koulusurmaajista tai taistelualueille lähtijöistä, on usein etukäteen pystytty havaitsemaan vain heikkoja merkkejä tulevasta. Tämä kertoo ilmiöiden tunnistamisen vaikeudesta. Mikäli opettajat edellyttävät suurta varmuutta omista havainnoistaan ennen kuin he ryhtyvät toimenpiteisiin tai ovat yhteydessä muihin toimijoihin, on vaarana, että puuttuminen tapahtuu myöhään. Epävarmuus voi liittyä myös siihen, miten

kielteisinä tai opiskelijaa leimaavina mahdollisia jatkotoimenpiteitä pidetään, jos huoli jaetaan esimerkiksi muiden viranomaisten kanssa.

Suurimmassa osassa vastauksia painotetaan ääriajattelun sekä väkivaltaa ja suvaitsemattomuutta ilmentävien asenteiden marginaalisuutta. Joissakin avoimissa vastauksissa korostetaan nuorten valveutuneisuutta sekä kykyä keskustella asioista rakentavasti ja ottaa toiset huomioon. Tätä selittää ainakin osin se, että ne vastaajat, jotka korostivat nuorten valveutuneisuutta ja suvaitsevaisuutta, eivät olleet havainneet väkivaltaiseen ääriajatteluun liittyviä merkkejä tai ainoastaan vähäisiä merkkejä. On myös mahdollista, että korostaminen kertoo sellaisesta tarkastelutavasta, jossa myönteiseksi koettujen asioiden (suvaitsevaisuus ja dialogisuus) ajatellaan syrjäyttävän tai ainakin vähentävän kielteiseksi koettua väkivaltaista ääriajattelua. Tällä voi olla vaikutusta siihen, millaisin toimenpitein väkivaltaiseen ääriajatteluun vastataan, kun sitä kohdataan.

”Ääriajattelun sijaan kiinnitän usein oppilaitoksessani huomiota siihen, että erilaiset suvaitsevaisuutta ilmentävät merkit, vaatteet, puheet jne ovat ikään kuin valtavirtaa. Positiivinen ajattelu ja asenne on yleistä, vaikka keskellä teiniangstia eletäänkin.”

Keskeistä:

- väkivaltaisen ääriajattelun tunnistaminen on vaikeaa
 - väkivaltaista ääriajattelua pidetään selvärajaisempana ja helpommin tunnistettavana kuin mitä se käytännössä on
 - epävarmuus voi johtaa myöhäiseen puuttumiseen tai puuttumatta jättämiseen
- opiskelijan huolta herättävän käytöksen ja väkivaltaisen ääriajattelun yhteys on opettajille epäselvä
 - nuori ikä, harkitsemattomuus tai mielenterveysongelmat nähdään poissulkevinä tekijöinä
 - mielenterveysongelmien osalta vaarana on, että huomio kiinnittyy ainoastaan aggressiiviseen tai pelottavaan ulkoiseen oireiluun

2.3 Väkivaltaisen ääriajattelun eri muodot oppilaitoksissa

Opiskelijan aatemaailmaan perustuvat viha-asenteet ja konfliktit kouluissa yhdistetään vaihtelevasti Suomessa esiintyviin väkivaltaisen ääriajattelun muotoihin. Kyselyn lähtökohtana ei ollut, että vastaajat pystyisivät erottelamaan väkivaltaisen ääriajattelun eri muotoja. Asiaa kuitenkin kysyttiin selvittämiseksi, miten paljon opettajat ja oppilaitokset mahdollisesti tarvitsevat lisätietoa väkivaltaisista ääriilikkeistä. Kyselyssä ei selvitetty sitä, liittivätkö vastaajat havaintonsa tunnusmerkkien perusteella oikeisiin ääriilikkeisiin.

Enimmäkseen vastaajat kokivat yhteyden havaintojensa ja väkivaltaisten ääriilikkeiden välillä olevan vähäinen. Vain muutama arvioi havaintojensa liittyvän johonkin väkivaltaisen ääriajattelun muotoon "jonkin verran" tai "paljon".⁹

Kuinka suuri osa havainnoista liittyy...		
	lukio	ammattikoulu
...väkivaltaiseen äärioikeistolaisuuteen	14 %	33 %
...väkivaltaiseen äärivasemmistolaisuuteen	5 %	17 %
...väkivaltaiseen radikaali-islamiin	11 %	27 %
...koulusurmakulttiin tai ihmisviha-ajatteluun	22 %	33 %

Ammattikouluopettajat yhdistivät havaintonsa väkivaltaisiin ääriilikkeisiin kaikkien ääriilikkeiden osalta useammin kuin lukio-opettajat. Lukioissa havainnot liitettiin useimmin koulusurmakulttiin tai ihmisviha-ajatteluun, mutta tällöinkin vain 22 % vastaajista oli tätä mieltä.

Kasaantuvatko ääriajattelun eri muodot? Tulosten perusteella voidaan todeta, että havaitessaan yhtä ääriajattelun muotoa oppilaitoksessa opettaja todennäköisesti havaitsee myös muita ääriajattelun muotoja. Poikkeuksen tähän muodostaa vastausvaihtoehto "koulusurmakultti tai ihmisviha-ajattelu". Tulokselle voi olla monta selitystä. Eri ryhmien väliset vastakkainasettelut voivat ruokkia ääriajattelua ja konflikteja – erilaisille näkyville ryhmille tulee vastavoimia. Tällaisesta ilmiöstä on havaintoja eri maista yhteiskunnan tasolla. On myös mahdollista, että ne opettajat, jotka havaitsevat ääriajattelua yleisesti, erittelevät sen eri muotoja muita vahvemmin. Kuten edellä on todettu, kysely ei kuitenkaan paljasta, olivatko erittelyt oikeita vai vastaajan mielikuviin perustuvia.

⁹ Kysymyksen vastausvaihtoehtoina "ei yhtään", "vähän", "jonkin verran", "paljon" ja "erittäin paljon". Taulukossa on yhteenlaskettuna muiden vastausvaihtoehtojen kuin "ei yhtään" osuus kokonaisvastaajamäärästä.

Väkivaltainen äärivasemmistolainen toiminta näkyy selkeästi vähiten oppilaitoksissa. Suomessa esiintyvä äärivasemmistolainen väkivalta tapahtuu pääasiassa mielenosoitusten yhteydessä, jolloin se ei välttämättä näy oppilaitosympäristössä, vaikka osa opiskelijoista saattaa siihen liittyäkin. Äärivasemmistolainen mellakointi 2010-luvulla on saanut aiempaa enemmän mediahuomiota. Tästä huolimatta suomalainen anarkistiliike on perinteisesti ollut pieni ja maltillinen, eikä sen toiminnassa ole ollut suuria muutoksia viime vuosina. Lisäksi on mahdollista, että suunnittelemattomalta näyttävää, viranomaisiin tai omaisuuteen mielenosoituksissa kohdistettavaa väkivaltaa ei samalla tavalla pidetä väkivaltaisena ääriajatteluna kuin äärioikeistolaisuutta tai väkivaltaista radikaali-islamia.

Keskeistä:

- oppilaitosten aatemaailmaan liittyvät konfliktit eivät opettajien mukaan liity vahvasti joihinkin tiettyihin ääriajattelun muotoihin
- opettajat, jotka havaitsivat jotain ääriajattelun muotoa, havaitsivat myös muita ääriajattelun muotoja
 - väkivaltainen äärioikeistolaisuus, radikaali-islam ja äärivasemmistolaisuus yhteydessä toisiinsa
 - poikkeuksena ihmisviha-ajattelu ja koulusurmakultti
- väkivaltainen äärivasemmistolaisuus näkyy oppilaitoksissa vain vähän

2.4 Vaikutukset oppilaitosympäristöön

Väkivaltaisesta ääriajattelusta ei koeta olevan haittaa useimpien koulujen oppimisympäristölle.

Vastaajista 75 % ilmoitti, ettei koululle ollut ollut haittaa väkivaltaista ääriajattelua ilmentävistä tapahtumista. Vastanneista 22 % ilmoitti haitan vähäiseksi ja 2 % haitan kohtuulliseksi. Yksi vastaaja ilmoitti haitan olleen merkittävä viimeisen vuoden aikana. Tämä on johdonmukaista havaintojen vähäisen kokonaismäärän kanssa.

Mitä enemmän havaittua väkivaltaa ja viha-asenteita liitetään väkivaltaiseen ääriajatteluun, sitä haitallisemmaksi ilmiö koetaan. Sillä, tulkitaanko havaintojen taustalla olevan väkivaltaista ideologiaa, on suurempi merkitys kokemukselle kouluille aiheutuneesta haitasta kuin varsinaisten havaintojen määrällä ja laadulla (asenteet, väkivalta, ristiriidat). Erityisesti väkivaltaista äärioikeistolaisuutta tai koulusurmakulttia ja ihmisviha-ajattelua tunnistaneet vastaajat arvioivat ilmiön haittaavan koulun toimintaa tai oppimisympäristöä. Tämä voi liittyä siihen, että nämä kaksi väkivaltaisen ääriajattelun muotoa ovat opettajille tutuimpia ja helpoimpia tunnistaa.

”Uhkausviesti koulusurmasta on löytynyt roskakorista.”

Koulu-uhkaukset näkyvät kouluissa nimettöminä viesteinä. Vastauksissa näkyi vahva yhteys sen välillä, miten paljon opettajat olivat havainneet nimettömiä mielenilmauksia, kuten graffiteja, kuvia, symboleita, ja sen, miten paljon he yhdistävät havaintonsa koulusurmakulttiin tai ihmisviha-ajatteluun. Tämä voi ilmentää sitä, että nimettöminä mielenilmauksina on ennen kaikkea arvioitu nimettömiä kouluun kohdistuvia uhkauksia, joita ei kyselyssä erikseen kysytty.

Väkivaltaiseen ääriajatteluun puututaan kouluissa perinteisin keinoin. Vastaajia pyydettiin kertomaan, mitä toimenpiteitä kouluissa on tehty väkivaltaisen ääriajattelun ehkäisemiseksi ja tapauksiin puuttumiseksi. Yleisimpiä toimenpiteitä olivat:

- yhteydenotto vanhempiin (51 % vastaajista),
- yhteiset keskustelutilanteet asianomaisten ja asianomaisten vanhempien kanssa (51 %),
- yhteydenotot viranomaisiin (49 %),
- pelastussuunnitelmat - tarkistaminen tai harjoitukset (41 %),
- henkilökunnan valmennustilaisuudet (32 %) ja
- yleiset keskustelutilaisuudet (30 %).¹⁰

Kyselyssä ei selvitetty, miten usein tapauksiin puututtiin tai kokivatko opettajat tehdyt toimenpiteet riittäviksi.

Tietoa väkivaltaisista ääriliikkeistä, ohjeita tunnistamiseen ja viranomaisten välistä tiedonvaihtoa tarvitaan lisää. Oppilaitosten tiedon tai osaamisen tarvetta kartoittavaan kysymykseen vastasi yhteensä 36 vastaajaa, joista yli puolet korosti ajantasaisen informaation tarpeellisuutta. Vastaajat kaipasivat viranomaisten tuottamaa, neutraalia ja ajantasaista tietoa ääriliikkeistä ja etenkin nuorten keskuudessa ilmenevistä trendeistä sekä paikallisesti että valtakunnallisesti.

”Asioita ei myöskään osaa niin tarkkaila, kun ei tiedä millaisia ryhmiä ja alueella mahdollisesti on. Vaikka tieto on varmasti osittain salaista ja asioita ei haluta liikaa tuoda esiin, niin olisi kouluille hyvä, että mahdollisista havaituista uhista myös tiedotettaisiin kouluja enemmän. Välillä tuntuu, että koulut saavat tiedon viimeisenä ja muut viranomaiset tietävät asiat paljon aiemmin. Nuoret kuitenkin viettävät koulussa ison osan ajasta.”

¹⁰ Jonkin verran oli pidetty myös puhutteluita. Kolme vastaajaa ilmoitti myös, että opiskelijoille oli järjestetty kriisiterapiaa ja kaksi vastaajaa vastasi, että opettajille oli järjestetty kriisiterapiaa.

Median välittämä informaatio koettiin huomiohakuiseksi eikä siihen luotettu. Lisäksi toivottiin parempaa tiedonkulkua viranomaisten välillä ja esitettiin huoli esimerkiksi siitä, ettei tieto mahdollisista koulussa opiskelevista riskihenkilöistä ollut koulujen saatavilla. Lisäksi kaivattiin keinoja ääriajattelun ja huolestuttavien muutosten tunnistamiseen sekä toimintamalleja väkivaltaisten tilanteiden varalle. Kolme vastaajaa koki, että kokemusta ääriajattelun havaitsemisesta oli riittävästi ja että koulun henkilökunta oli valveutunutta.

Keskeistä:

- väkivaltaisesta ääriajattelusta ei koeta olevan haittaa useimpien koulujen oppimisympäristöille
 - 22 % opettajista kokee haitan olevan vähäinen, 3 % kokee kohtuullista tai merkittävää haittaa
 - varsinaisia tapauksia merkityksellisempää on se, miten paljon tapaukset liitetään väkivaltaiseen ääriajatteluun
 - äärioikeistolaisuuteen tai koulusurmaan liitetyt havainnot lisäävät kokemusta ilmiön haitallisuudesta
- koulu-uhkaukset näkyvät oppilaitoksissa nimettöminä viesteinä ja mielenilmauksina
- opettajat kaipaavat lisää tietoa väkivaltaisista ääriliikkeistä, ohjeita tunnistamiseen ja viranomaisten välistä tiedonvaihtoa